

Csorvás. Békés megyei kisváros Orosháza és Békéscsaba között. A 47-es számú főút szeli ketté. Története már-már évezredes.

Csorvást Árpád-kori településként tartja számon a köztudat. Ennek bizonyítására a Váradi Regestrum 101. paragrafusa szolgál alapel. Haán Lajos írja erre hivatkozva: „Említetik Csorvás a nagyváradi regestrumban az 1217. évnél. Ekkor Csorvást valami német ember bírhatta, mert az idézett helyen az mondatik, hogy a' csorvási németnek Baghia nevű jobbágya vétkesnek találtatott”.

A Haán által idézett 101. paragrafus arról szól, hogy: „A Szeghalom felé való Békés megyebeli panaszt emeltek a király által kijelölt bírák, a bihari és a békési ispán előtt, tolvajok ellen, akik az ők javaikat károsítják. A bírák kiküldték poroszlóikat és a tolvajokat megidéztek, törvényt ülven Váradon, azokat izzó vas általi törvénytárasra jelölték ki. Alávetvén a tüzes vas próbának négy faluból valónak nem volt seb a kezén, ők ártatlannak bizonyultak, feloldozást nyertek. A Curbei községbeli Baghia azonban, egy németnek a jobbágya megégett, bűnösnek bizonyult, feloldozást nem nyert.”.

A jegyzéket 1550-ben adták ki először. Közel kétszáz év múlva jelent meg a második, újabb 110 év múlva a harmadik kiadása. A kiadások között akadt számos elírás, hiba. Például név, időpont, földrajzi elhelyezkedés, stb. Így a kutatók számára megbízhatatlanná vált. A váradi káptalan megbízta Karácsonyi Jánost és Borovszki Sámuel, hogy tegye rendbe a regestrumot javított kiadás céljából.

1903-ban jelent meg az Időrendbe szedett Váradi Regestrum című mű, helyesbítve a tévedéseket, kijavítva a hibákat.

Tévesnek találták azt a paragrafust is, melyre Haán Lajos hivatkozott. Az esemény ugyanis nem 1217-ben, hanem 1221-ben történt. Továbbá nem a 101., hanem a 286. paragrafus. Curbei falu, amelyet Haán Csorvással azonosított, helyesen Gurbely, egy Püspökladány környéki falu. Ezzel Csorvás elveszítette egyetlen elfogadott írásos bizonyítékát, hogy 1217-ben már falu volt. A tatárjárás előtti Békés megyében korabeli oklevelekből 150 falu létezésére utaltak a kutatások. Csorvás nincs köztük.

A Körös-Maros közötti térség középkori településrendjének kutatása Orosháza környékén körülbelül 30 km átmérőjű területen 43 településjellegű X-XI. Századi lelőhelyet állapított meg. Ezek közül 25 települést Árpád-kori templomos faluként jelölt. Csorvásról megállapították, hogy Árpád-kori és késő középkori falunyomok figyelhetőek meg. A magaslatokkal tagolt falu területén a templom helyét, melynek falai a XIX. században még látszottak, nem sikerült azonosítani. Tehát reális az a feltevés, mely szerint Csorvás Árpád-kori település.

A templomra vonatkozó írással XVIII. században találkoztunk először. 1733-ban a Helytartótanács elrendelte Békés megye területén található elpusztult templomok számbavételét, a romlás okának és helyreállíthatóságának a megállapítását. E feladatra kirendelt bizottság harminc olyan helyet keresett fel, ahol romos templomot találtak. Csorvásról azt jelentették, hogy a templom elromosodását a vásárhelyiek okozták azzal, hogy széthordták. Elhagyatottá a Rákóczi szabadságharc idején vált. Hogy kihez tartozott a hely, azt nem tudták kinyomozni.

A tatárjárás előtt Békés megye jelentős része a Vata nemzetség szálláshelye volt. Az a terület, melyen Csorvás keletkezett, e szállásterületnek a Körösöktől délre, délnyugatra fekvő részén volt. A falu története írásos források hiányában és a régészeti források szűköse volta miatt a térség és a birtokok történetében kísérhető nyomon.

Grócz Béla, a harmadik Csorvás első katolikus segédlelkésze leírta, hogyan nézett ki a templom. Szerinte Kisebb volt, mint a gyulai Szentháromság kápolna. Ajtaja nyugatnak, szentélye keletnek feküdt. Ablakok csak a déli oldalon voltak. Elhelyezkedése a mostani településtől észak-nyugatra, egy dombos helyen volt. Mindez a román stílusra utal.

Annak hiteles eldöntésében, hogy Csorvás Árpád-kori falu, a koronatanú a régészet lett. 1997-ben egy ásatás apropóján sikerült feltárni a templom félköríves szentélyének, északi falának és északnyugati sarkának a helyét. A szimmetria elveivel kikövetkeztethető az épület teljes alaprajza.

Valószínűleg a XII. század végén épült. A templom méretei alapján Békés vármegyében a jelentősök közé tartozott, hossza körülbelül 15 méter, szélessége pedig 8,5 méter lehetett. A templom külső oldalán alakították ki a temetőt.

Mindezek egyértelműen bizonyítják, hogy Csorvás, mint falu már a tatárjárás előtt fennállott. Nyilvánvaló, hogy egy falunak el kellett jutnia arra a szintre, hogy templomot építhessen. Ezen folyamat hosszú időt vett igénybe. A településtörténeti kutatások azt bizonyítják, hogy egy falu fejlődése szoros összefüggésben volt az adott térség földrajzi adottságaival, társadalmi viszonyaival. Ezek alapján próbálom bemutatni Csorvásnak az útját a keletkezéstől a templomépítésig.

Ehhez felhasználnék egy térkép vázlatot, a Maros folyó vízfolyásairól és elhagyott medreiről.

1. ábra A Maros régi vízfolyásai és elhagyott folyómedrei

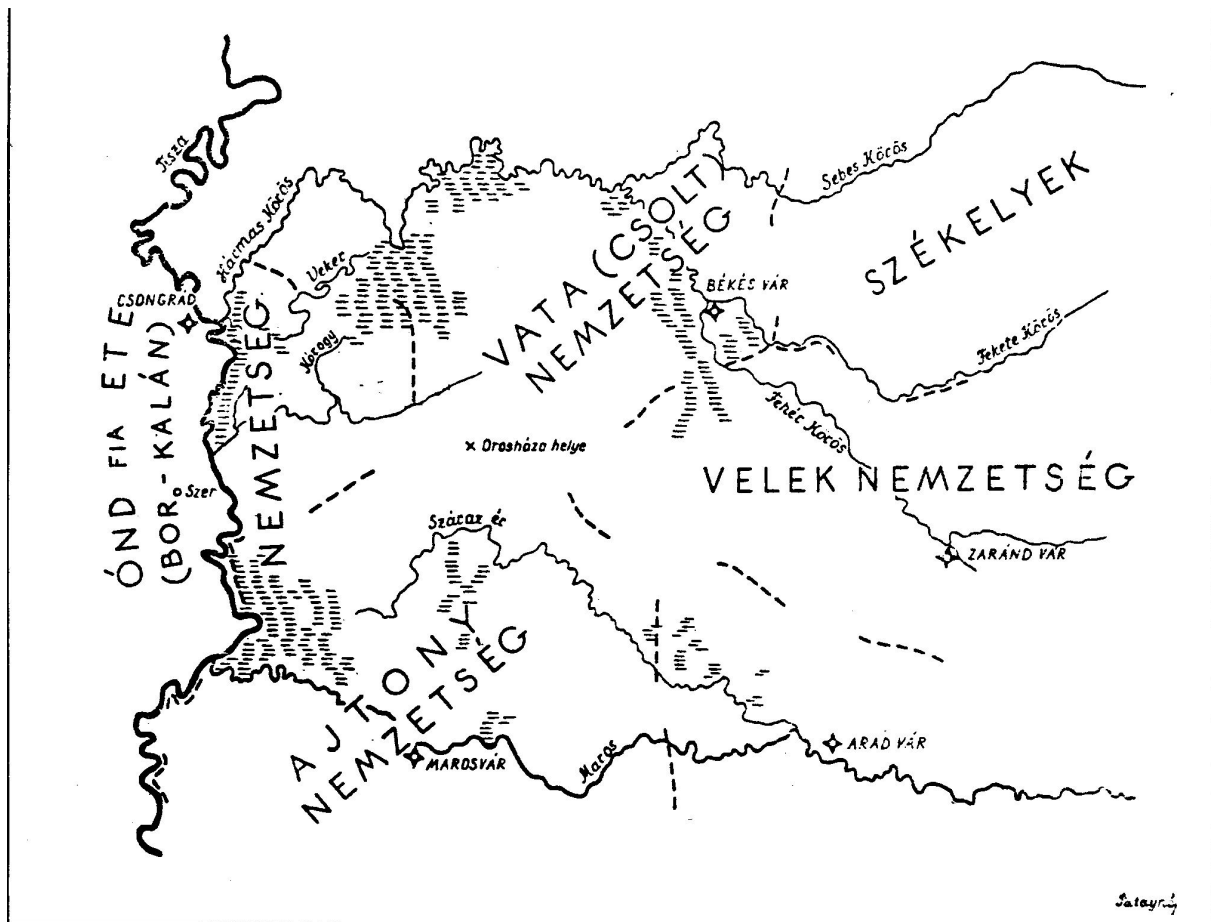
A Körös és a Maros közti térségben jelentős szerepe volt a folyóágaknak, A nagy folyóktól távol eső területeken a dús mezők, a könnyen művelhető termőföldek letelepedésre készítették az embereket.

Csorvás a Hajdú-völgy közelében, a térség kiemelkedő, homokos talajú részén jött létre. A falu keletkezése idején még élő folyó volt valószínűleg, amely a Mágocs-érbe folyt.

A falu határában talált szörvány-leletek alapján évezredekken át laktak itt. Pl. bronzkorból származó tőr, és egyéb tárgyak a gepidák, a szarmaták, az avarok és más népek korából. Mintegy kétszáz lelet a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum leletanyagát gyarapítja.

A térség lakott volt a honfoglalás korában is. A bolgár állam peremvidékéhez tartozott, szlávok lakták. A magyarok letelepedése törzsi keretek közt történt. Ezt a területet Tarhos szállta meg.

Valószínűsíthető, hogy Csorvás, ha létezett is, sem Szent István alatt, sem pedig az utána következő évtizedekben nem épített templomot. Sőt nem is építhetett. Mi ennek az oka?

2. ábra A Körös-Maros vidék nemzetségi szállásterületei

A körösök vidéke, amint a térképen is látható a Csolt nemzetséghez tartozott, székhelye a Körösök összefolyásánál található, földvárral erősített terület. A nemzetség birtokának területe nagyjából lefedte Békés vármegyét, nyugati határa a Hajdú-völgy környékén lehetett. Vata ellene volt Szent István reformjainak, Ajtonyt támogatta. Szent István 1028-ban legyőzte Ajtonyt, a birtokait a király elkobozta. Valószínűleg ugyanez történt az Ajtonyt támogató nemzetségek birtokai-
val, így Csolt birtokával is. A király az elkobzott területek harmadát meghagyta az ősbirtokos nemességnek, harmadát a várispán kezébe adta, a harmada pedig királyi birtok lett, melyből egyházi javadalmak lettek. A Csolt nemzetség birtokában néhány falu maradt a Fekete és a Sebes Körös mellett.

Vata fia, János folytatta apja tevékenységét, a pogány rend híve maradt. A régi pogány szokások megtartását követelték 1061-ben a királytól. Béla király azonban Székesfehérvárnál szétverte a gyülekezőket. Ezzel ennek a mozgalomnak vége lett. Mindez kizárja a templom építésének a gondolatát is.

A század utolsó harmadában történtek azok a változások, melyek közelebb visznek bennünket a csorvási templom építésének időpontjához.

Vata utódai átálltak a király oldalára. Erre mutat, hogy a Géza herceget támogató nagyurak között ott volt a Csolt nemzetségbeli Vata 1072-ben. Egy évvel később Géza herceg a Salamon királlyal való egyezség megtartásának zálogául Vatát küldte a királyi udvarba. Géza egy évvel később király lett. Három éves uralkodása alatt visszaadta Vata birtokait.

Géza halála után Szent László lett a király, ezzel véget ért a belviszályok korszaka. Egyházszervező törvényeket hozott. A szabolcsi zsinaton 1092-ben elrendelték a lerombolt templomok újjáépítését. Új esperességek és plébániák is alakultak. Vata templomot épített székhelyén, Csolton. Ez a mai Vésztő közelében levő, ma Mágornak nevezett hely.

Fia, Könyves Kálmán uralkodása azon folyamat kezdetére esett, melyet a falufejlődés, a templomépítés dinamikus időszakának neveznek. Ebben a folyamatban vált templomos faluvá Csorvás.

A falu a feltárt templom méretei alapján a népesebb falvakhoz tartozott, építési idejét a régészeti leletek és a fent vázolt folyamatok alapján a XII. század közepére tehetjük.

A tatár és a mongol hadak főerege Vereckénél, a balszárnya a Borgói szoroson átkelve nyomult az ország belsejébe. A Borgói szoroson átkelő sereg Beszterce, Kolozsvár után április dereka táján elfoglalta és elpusztította Váradot, onnan a Gyula környéki falvakat is felégetve vonult Tamáshida alá. Tamáshidát is elfoglalva egyesült a Maros völgyében előrenyomuló és Csanádot elfoglaló másik tatár sereggel. Csanád vidékét elpusztítva jutottak el Pereg faluhoz, ahová 70 falu népessége gyűlt össze. Egy heti ostrom után elfoglalták Pereget, lemészárolták lakosait és az odamenekülteket.

A tatárjárással elkezdődött Csorvás első pusztja kora. Csorvás neve több más település nevével együtt csak a tatárjárás után kétszáz évvel fordul először elő. Keresnünk kell ennek az okát. Egyik ok a természeti környezet. A tatárok kivonulása után állandó veszélyként maradt a visszatérésük. Ez a veszély már 1245-ben, majd 1253-ban is felerősödött. A tatárok újabb támadásának kivédésére való felkészülés időszaka mintegy 50 évig tartott, 1285-ben be is következett a tatárok újabb támadása és ennek visszaverésével ért véget. A Körösök vidéke erdővel, mocsaraival lehetőséget adott a tatárjáráskor a falvak lakóinak a rejtőzködésre. A falvak házai ugyan elpusztultak, de lakóik megmaradtak. Egy részük a nagyobb településeken kezdtek új életet, mások ott maradtak és megkezdték a falu újjáépítését. A mezőségi terület teljesen elnéptelenedett. Az életben maradtak újabb támadástól tartva városokban és a védettebb területeken telepedtek le. Sikertelenek voltak a térség beépítésére irányuló próbálkozások is. Kudarcot vallott az 1279-ben kiadott "kuntörvény", amely a Körös-Maros közötti elnéptelenedett területein jelölte ki a kunok letelepedésének helyét, nekik adományozva az üresen álló, lakatlan birtokokat. A kunok - bár megszállták a kijelölt területet - nem telepedtek le. Összeütközésbe kerültek a királlyal és 1282-ben a hód-tavi csatában ért vereség után elhagyták a térséget.

A csatolt nemzetségi birtok családi birtokra osztódása, azok gyarapítása, további osztódása közel két évszázadon át a Körösök vidékén ment végbe. Ezt mutatják azok az oklevelek, amelyek birtokadományozásokról, öröklésekről, adás-vételről, cserékről, birtokperekről tanúskodnak. 45 ilyen oklevél között egy sincs, amelyben a mezőségi területen lévő egykori Csolt-birtok szerepelne. Mikor és hogyan jutottak el erre a területre? A tatárjárás előtt 1233-ban találkoznak utoljára a Csolt-nemzetséggel. A család két tagja, Dénes és Márton megosztja a nemzetségi birtokot. Dénesé lett Csolt falu, a nemzetség székhelye és a Körösök vidékén lévő többi birtok, Mártoné pedig az Arad és Bihar megyében lévő birtokok. Dénes leszármazottai közül II. Dénes fia Ábrahám vált a család új névadójává. A tatárjárás után 30 évvel Békés megye főispánja. Ő volt a Csolt nemzetség tatárjárás előtti birtokai visszaszerzésének az elindítója. 1271-ben elpereli az egri egyháztól Fejérem birtok egy részét. Fia, II. Ábrahám 1350-ben megváltja két unokatestvérének leánynegyedét, így Bihar

megyében is több birtokot szerez. 1552-ben újabb leánynegyed megváltásával Fás, Edeles, Lászlótelke, Mágor és Vésztő földesura lett. 1355-ben részt vett I./Nagy/ Lajos király velencei hadjáratában. Indulása előtt átíratta birtokainak oklevelét, hogy ha elesik a háborúban azok gyermekeire szálljanak. 1355 után nem fordul elő okiratban.

1383-ban a négy örökös: Gerlai Ábrahámffy László, Elek, Dénes és Miklós megegyeznek Al-Gerla, Vésze, Fejérem, Csaba, Megyer, Murony, Tárcsa, Fás, Mágor és Vésztő nevű birtokokra nézve. A birtokokat négy részre osztották, így mind a tíz birtok 1/4 része lett egy-egy örökös tulajdona.

A Vata-Csolt nemzetségének a Körösöktől Délre, dél-nyugatra elterülő volt birtokosai közül egy sincs ott az oklevélben megnevezett birtokok között. Karácsonyi János ezek közül Csorvást említi, mely szerint a birtokok megosztásánál Csorvást figyelembe se vették, pedig az övék volt. Valószínű, hogy még nem népesült be a falu, vagy csak a csekély népesség következtében nem számított jövedelmező birtoknak.

A néptelen puszták faluvá fejlődésének első évtizedei Békés megye mezőségi területén. Az 1300-as évek végén, az 1400-as évek elején Békés megyének a Körösöktől Délre, dél-nyugatra lévő területén is megkezdődött a tatárjáráskor elpusztult falvak újjáéledése. Ebben jelentős szerepe volt Zsigmond király 1405-ben kiadott törvényének. Ebben kiterjeszti III. Endre király által kiadott, a jobbágyok szabad költözködéséről szóló törvény hatályát a nemesi birtokokon túl a királyi és egyházi birtokokra is. Már III. Endre idején is látható volt, hogy az elnéptelenedett birtokok újranépesítésének egyik legnagyobb akadálya a jobbágyok helyhez kötöttsége. III. Endre 1298-ban kiadott 70. törvénycikkben kimondta: "A nemes embernek bármely földművese vagy jobbágya, ha akar, urának jószágáról, - megnyervén az engedélyt, befizetve az igazságos és szokásos földbért, - más nemes embernek jószágára, vagy akárhová, neki tetszik, minden ingóságával szabadon elköltözhethet. Ez a törvény több mint száz éven át segítette a még lakatlan vagy gyéren lakott birtokok népesedését.

Zsigmond törvényében elrendelte: "A királyi jószágokon élő jobbágyok és általában a szabad sorsú emberek az egyház és világi nemesek jószágaira, viszont ezek jobbágyai a királyi jószágokra, vagy egyháziakról a világiakra mindenkor szabadon és biztonságosan átköltözhetnek, hogy ott megtelepedjenek." Zsigmond e törvénnyel szabad utat nyitott Békés megye mezőségi területén lévő birtokok népesedéséhez. 1403-ban Zsigmond király Maróthy János macsói bánnak, a trónért folytatott küzdelemben őt támogató hívének adományozta a gyulai uradalmat a hozzá tartozó 42 birtokkal együtt. E birtok nagyobb része a mezőség területén volt, közöttük Csorvás szomszédjai: Kondoros és Szénás, mindkettő pusztá. A Maróthy Jánosnak adományozott birtokok mellett az egykori Csolt nemzetségi birtokból lett királyi birtokhoz tartozott a legnagyobb terület: Apáca, Gerendás, Csorvás, Csákó és Kétsoprony területe.

A velük szomszédos és már 1383-ban megosztott birtokból a gerlai Ábránffyak birtokába jutott Murony, Megyer, Csaba, Fejérem birtokokkal együtt összefüggő területét adták a térség D-i részének. E két nagy birtokcsoport mellett a térség DNy-i része a Szenté-Mágocs nemzetség birtoka volt a tatárjárás előtt. A terület nagyobb része királyi birtok lett a tatárjárás után. Szentetornya és környéke a Szentandrás uradalom része volt.

Az egész térség benépesedése Zsigmond törvénye utáni három-négy évtized alatt falvak sorát hozta létre. 1436-ban Zsigmond király Hunyadi Jánosnak adományozta Békés megyében a Szentandrás, Csabacsüd és Szentetornya királyi uradalmi birtokokat a hozzájuk tartozó tizenegy pusztával. Ekkor fordul elő Csorvás neve először a tatárjárás után.

A Hunyadiaknak adományozott terület régi birtokosai tiltakoztak az adományozás ellen. Erre Hunyadi új adományleveleket kért a királytól, amelyet 1456-ban meg is kapott, s amelyben a király megerősíti az 1436-ban adományozott birtokokban. Az Ábránffyak nem voltak ott az adományozás ellen tiltakozók között.

Csorvás nagyobb része a faluval még a király birtokában maradt, Karácsonyi János szerint ekkor már az Ábránffyaké volt. Ebben az időben Ábránffy II. Tamás volt a gerlai uradalom földesura. Unokája volt az 1383. évi birtokmegosztást kezdeményező Ábránffy Miklósnak. Az Ábránffy család egyik legkiemelkedőbb tagja volt. A törökök elleni háborúban Hunyadi János kapitánya.

1443-ban részt vett a Hunyadi által vezetett hosszú hadjáratban, amelyben Szófián túlra a Balkán hegység középtáján lévő Szlatica szorosig szorították vissza a törököket. Abránffy II. Tamás annyira kitűnt vitézségével, hogy I. Ulászló király még a hadjárat alatt a szerbiai Krusevác városában megjutalmazta.

Mátyás király trónra lépésének első évében gerlai Ábrahámffy Tamásnak adományozta új adományképpen Gerendást, Csorvást, Kétsopronyt, Apácát, két Tompát, Sekrestyészázát, Ördögöshegyest, Veresegyházát és Benedekházát.

Az adománylevélben szereplő új adományképpen adományozza minősítése az adománynak azt fejezte ki, hogy az egykori királyi adományozását e birtokoknak a király elismeri és azt birtokok új adományozásával megerősíti, azaz megismétli az adományozást.

Csorvás ekkor már falu volt, a király mint falut adományozta. Az új falu helyéül a tatárjáráskor elpusztult falu helyét választották a birtokra költöző jobbágyok. Valószínű, hogy a falu temploma is a régi Csorvás templomának a helyén épült, ahogyan ez más településeken történt.

Csorvás lakosai közül eddig Kis Kelemen nevű jobbágy fordul először elő hivatalos okiratban. Az 1469-ben Budán kelt idézőlevél abban az ügyben hívja az aradi káptalan elé, amely útonálló ellen volt folyamatban.

Csorvás elsőként ismert bírója "Gregorio Elekes" a szomszédos Szentetornya birtokba adásáról készült okiratban szerepel. Csorvást képviseli abban az eljárásban, amelyben Mátyás király parancsára a budai Szűz Máriáról elnevezett prépostság, a részére Szilágyi Erzsébet által adományozott Szentetornya birtokába beiktattak. Bizonyos, hogy Elekes Gergely nem az első bírója volt Csorvásnak, hanem első, akinek neve okiratban fennmaradt.

1471-ben meghalt Ábrahámffy Tamás, az újjáéledt Csorvás első földesura. Hét gyermeke volt, hat fiú, és egy leány. Csorvás falut első fia, I. Sebestyén vette birtokba. Méltó utóda volt apjának. 1476-ban Mátyás király seregében, mint nehéz lovasság hadnagya vett részt a törökök elleni háborúban. Ott volt a Dráva folyó melletti Sabác vára ostrománál, részt vett a vár elfoglalásában. Érdemeit jutalmazva kinevezte a király a Kéve vármegyében lévő Kubin /Kéve/ vár kapitányának. Ekkor a Délvidék, benne Kéve vármegye főispánja Kinizsi Pál volt. Itt került vele kapcsolatba Ábrahámffy I. Sebestyén. Ennek a kapcsolatnak is szerepe volt abban, hogy Kinizsi 1493-ban Békés vármegye főispánja lett.

Csorvás 1436-tól 1494-ig megosztott birtok volt, az Ábrahámffyaké volt a falu és határának nagyobb része, Hunyadi János, majd utódaié a Szentetornyához csatolt pusztarész. Hunyadi János halála /1456/ után özvegye, Szilágyi Erzsébet lett e birtok ura. Az uradalom ispánjához, Teleki Várjas Jánoshoz 1469-1481 években írt levelei arról tanúskodnak, hogy a Szentandrás, Csabacsüdi, és szentetornyai birtokokon és a hozzájuk tartozó pusztákon nagyarányú állattenyésztést folytattak, főként lovat tenyésztettek.

Szilágyi Erzsébet végrendeletében unokájára, Corvin Jánosra, Mátyás király fiára hagyta a három Békés megyében lévő birtokát. Halála után 1484-ben Mátyás király megerősítette a végrendeletet, Csorvás új földesura Mátyás király fia lett. Az ekkor 12 éves Corvin János helyett nagyapja, Szilágyi Mihály irányította a birtokot. 1476-ban kihalt a Maróthy család, az uradalom a királyra szállt vissza, amelyet a király 1482-ben fiának adományozott. Ezzel Corvin János Békés Vármegye legnagyobb földbirtokkal rendelkező földesurává vált.

Mátyás király halála után Corvin János vereséget szenvedett a trónöröklési küzdelemben, 1490-ben Ulászló cseh királyt ültették a trónra. Corvin János, mint Békés megye leggazdagabb földesura a megye főispánja is volt 1498-tól haláláig, 1504-ig. Birtokainak nagy részét a trónöröklési küzdelem idején elajándékozta, illetve eladta. A Csorváson lévő birtokát már 1490-ben zálogba adta, majd 1494-ben el is adta Dánfy András dobozi földbirtokosnak. Dánfy halála után - örököse nem lévén - a királyra szállt. A csorvási birtokot régi birtokosainak örökösei kapták meg. Ezzel Csorvás teljes területe az Ábrahámffyaké lett.

Az újbóli birtokmegosztáskor Csorvás Ábrahámffy I. Sebestyén Ferenc nevű testvére fiának Ábrahámffy VII. Jánosnak a tulajdona lett. Ő volt az egyetlen az Ábrahámffy családban, aki a papi

pályát választotta. A Krakkói egyetemen tanult, költségeinek fedezetéül zálogba adta Csorvást. A zálog leteltével 1514-ben a zálog megváltása helyett a birtok eladásáról kezdett tárgyalást. Az Ábrahámffy család tagjai tiltakoztak a birtok eladása ellen. Ennek eredménye lett, hogy új záloglevélben meghosszabbították a zálogidőt. 1533-ban meghalt Ábrahámffy VII. János, s a csorvási birtokot is felosztották egymás között az örökösök, Csorvásnak így hét földesura lett.

A Csorvásról tanúskodó iratok között csak 1552-ben jelent meg az egyház. Bizonyosra vehető azonban, hogy a falu újraéledésével újjáéledt az egyháza is. A falu a váradi püspökséghez tartozó békési főesperesség területén volt.

Az Ábránffyak birtokán két monostor volt, a csolti és a gerlai monostor. De volt monostor Gyulán és Ugrán is. A Csorvás melletti Gerendás 1418-ban Gerendásegyház néven szerepel oklevélben, ez azt jelezte, hogy a településnek egyháza volt. Csorvásnak is volt bizonyára.

1552-ben a trienti zsinaton résztvevő küldöttek költségeihez adott hozzájárulásról készült jegyzékben szerepel Csorvás falu plébánosa, aki 3 forintot adományozott. Annyit, mint a békési főesperes, sőt, mint a váradi káptalan.

E korban ahol plébánia volt, ott már templom is. Csorváson is volt már ekkor templom, amelynek omladékos falai még a XIX. században is megvoltak. Hogy mikor épült, arról nincs írásos emlék. A falusi templomok a falu lakosainak és egyházának kérésére a földesúr és a püspökség egyetértésével és tevékeny közreműködésével épültek. Az építendő templom helyének a kijelölése és telkének adományozása; méreteinek és "milyenségének" a meghatározása, az építéshez szükséges anyagok beszerzésére és szállítására, az építőmester alkalmazása; a templom berendezésének készíttetése, stb. a földesúr és a püspökség több évig tartó "munkamegosztásával" történt.

Ezt figyelembe véve kereshetjük Csorvás történetének 1458-1552. évek közötti mintegy száz esztendejében azt az időszakot, amelyben a falu földesurának helyzete alkalmas volt a templomépítéssel járó fentebb sorolt teendők elvégzésére. A falu és egyháza aligha volt Ábrahámffy Tamásnak történt birtokbaadása után évekig abban a helyzetben, hogy templom építését kérje. Egyrészt vele együtt még másik nyolc birtokot is kapott a földesura, ebből négy Csorvás szomszédságában. Mindegyiknek volt egyháza /bár csak Gerendásegyházzal van ismert oklevél/. A földesúr számára előbb a kapott birtokok "hasznat adó" birtokká válása volt nyilvánvalóan az elsődleges és csak ennek kialakulása után választotta ki azt a falut, amelyet templommal ajándékozott. Másrészt a falu első földesura csak 13 évig élt az adományozás után, ez az előbbieket nélkül is valószínűtlenné teszi, hogy a templom az ő korában épült volna.

Halála után fia, I. Sebestyén 35 évig volt Csorvás földesura. Ezt követően Csorvás zálogba adott birtok volt, utána hét birtokos között osztódott a falu. Bizonyosra vehető, hogy a birtokot zálogként használó Haraszty Gergely nem épített templomot a faluban, már azért sem, mert vételi szándékát az Ábrahámffyak elutasították. Az utána következő hét birtokos sem lehetett templomépítője a falunak, amelynek csak 1/7 része felett rendelkeztek.

Aligha tévedés azt állítani, hogy a csorvási templomot Ábrahámffy I. Sebestyén építette, valószínű, hogy a századforduló előtti években. Ekkor már a vármegye egyik leggazdagabb földesura volt, nagy tekintéllyel bíró, magas tisztségeket betöltő nemes. A falu is elérhette fejlődésének azt a fokát, amikor a templom igénye felerősödött. Ezekben az években épült templom márványlappal fedett oltárát és a templom méreteit tekintve már népes és viszonylag jómódú falut feltételez.

II. Lajos király meghalt Mohácsnál 1526-ban. Az Ábránffyak tevékeny részt vettek abban a küzdelemben, amely Habsburg Ferdinánd és Szapolyai János között folyt a trónért. Az 1505-ben tartott rákosi országgyűlés határozata szerint csak magyar ülhet a királyi trónon. Ennek a határozatnak a kimondásában, mint Békés megyei nemesek küldötte, két Ábránffy jelentős szerepet játszott. Ez arra kötelezte őket, hogy mellette legyenek az "idegen" Habsburggal szemben. A küzdelem 14 évig folyt. Szapolyai oldalán hol nyertek, hol vesztek, egy idő után csak vesztek. Közben mind jobban elszegényedtek. Végül a család egysége is felbomlott, egyes tagjai átálltak Ferdinánd táborába.

1514-ben Békés megyét is elérte parasztlázadás. /5/ 1513-ban Bakócz Tamás esztergomi érsek részt vett a pápaválasztáson. A megválasztott pápa, X Leó azzal bízta meg, hogy szervezzen keresztes hadjáratot a török ellen. Bakócz 1514 április 16-án hirdette ki a pogány török elleni szent háborúra, a keresztes hadba hívó pápai bullát. Az otthon, a család védelmére szólított fel minden fegyverforgató férfit, a jobbágyok kötelességévé tette az ország megoltalmazását. A hadsereg szervezésével Dózsa Györgyöt bízta meg.

A toborozás már áprilisban megkezdődött. A váradi püspökség, amelynek egyházmegyéjébe négy megye tartozott, - köztük Békés megye-, élen járt a toborozásban. A szerzeteseket ellátták a toborozásra felhatalmazó írással, akik minden faluba kimentek igehirdetésre és felszólították a férfiakat a "szent háborúban" való részvételre, a keresztes hadba való belépésre. A falu plébánosának volt a feladata a jelentkezők számbavétele, összegyűjtése, a csapat vezetőjének megválasztása és a kijelölt gyülekezőhelyre indítása. Ilyen toborzási központ volt Gyula és Békés a megyében. A földesúrnak kötelessége volt jobbágyát elengedni.

A Békés megyében toborzottakkal együtt már lehettek húszezren a keresztesek. Semmi sem indokolja azt a feltevést, hogy csorvási jobbágy nem volt a toborzottak között. Csorvás földesura, Ábránffy János ebben az időben jött haza a krakkói egyetemről, ahol jogtudori diplomát szerzett. A pápa felhívása, a váradi püspökséghez tartozása valószínűsíti, hogy a birtokában lévő falvak plébánosait, közöttük a csorvási plébánost nem tiltotta, hanem készítette a toborzásra. Azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a Békésen táborozó és közel egy hétig Csorváshoz viszonylag közel lévő 20-30 ezer ember ellátásához szükséges élelem beszerzése Csorvást is elérte, s a faluban megforduló keresztesek is hívhatták magukkal a férfiakat. Nem kizárható az a feltételezés, hogy csorvási jobbágy is csatlakozott a sereghez.

A parasztlázadást megtorló törvények a csorvási és más Tiszántúli falu jobbágyait nem sokáig sújtották. Temesvárral, Araddal majdnem egy időben Szolnokot is elfoglalták a törökök. A közöttük lévő térségnek szinte közepén volt Csorvás. Akár a Tisza, akár a Maros felől menekültek a gyulai vár oltalmában bízva, érintették vagy közelében jártak

Temesvár elfoglalása után Gyula vára maradt magyar kézen a Maros feletti Tiszántúlon Szolnok és Békés megye Északi határáig. A Gyula előtti térség szinte állandó portyázó területe volt a török várakból, Gyula várából induló kisebb-nagyobb csapatoknak. Csorvás is ebbe a térségbe tartozott, útjába esett a portyázó csapatoknak. Feljegyzés csak azokról a portyákról maradt, amelyek török és magyar csapatok ütközéséről készültek. Ilyen volt a Gyuláról és Lippáról portyára járó csapatok ütközése Szénás mellett, ahol az összecsapásban elesett Bothos János és fogolyként magukkal vitték a törökök Aradi Istvánt.

Gyula várának elfoglalása (1566-ban) és az 1568-ban kötött drinápolyi béke után békésebb időszak következett. Alig harminc évig tartott, azonban lehetőséget adott arra, hogy nagyobb külső hatásoktól mentesen alakuljon a falu népessége, kialakuljon a termelés folyamatossága, módja, biztonságosabbá váljon a vásárra, piacra járás, fejlődjön az áruterelés.

A század közepén új fejezet kezdődött Csorvás történetében. 1551-ben megkezdődött a török hadsereg felvonulása Temesvár és a Maros-menti várak elfoglalására. Szeptember végén elfoglalta Csanádot, október elején megszállta Lippa várát, a hónap vége felé Temesvárt is ostromolta, azonban kilenc napi sikertelen ostrom után visszavonult.

1552. tavaszán ismét hadjáratot indított az előző évben már elfoglalt, majd elhagyott területen. Június elején már hozzáfogott Temesvár ostromához és kéthónapos ostrom után szeptember elején el is foglalta. Az ostrom idején a védőseregben volt Ábránffy Imre is, ott esett el Csorvás első földesurának dédunokája.

Temesvár, Arad és Szolnok elfoglalása után a törökök megszállták Gyula és környéke kivételével a Tiszántúl középső részét Békés és Szolnok megye északi határáig. E térségben a magyar közigazgatás azonnal megszűnt, vezetői elmenekültek. A törökök megkezdtek a birodalomban alkalmazott közigazgatás bevezetését. Temesvár székhellyel megalakították a temesvári vilajetet. Területét szandzsákokra, ezek területét nahijékre osztották. Csorvás az aradi szandzsák területén kialakított

békési nahije faluja lett. A törökök eltöröltek minden addigi jogszabályt, helyébe bevezették saját törvényeiket, gazdasági, társadalmi, politikai rendszerüket. A régi jogok közül meghagyták a községekben a falu bíróját korábbi jogainak és részben kötelezettségeinek érvényesítésében azzal a különbséggel, hogy felettese nem a szolgabíró és a földesúr volt, hanem a nahijében kinevezett bég és kádi. A lakosságot meghagyták vallásának gyakorlásában.

Az egyházi szervezet nem a török megszállás miatt bomlott meg, hanem a század középső harmadában "lezajló" reformáció bontotta fel. Ami nem kevésbé fontos, hogy a XVI. század utolsó harmadában, a tizenöt éves háború kezdetéig e vidék sem élt rosszabbul, mint magyar urai alatt. /16/

1565 végétől egyre gyakrabban jött a hír Gyulára, hogy a török nagy haddal készül a vár elfoglalására. 1566 elején már azt is tudták Gyulán, hogy Temesváron összegyűjtött hadak csak a jég olvadására várnak, hogy ostrom alá vegyék Gyula várát. A várból indított felderítő csapatok érzékelték, hogy az útjukba eső falvak lakosai amit csak lehet mindent elrejtene. /27/

A Temesváron összegyűjtött hadak május elején átkeltek a Maroson és Pankota felé indultak a gyulai vár ostromára. Június elején a Tiszán is átkeltek a vár elfoglalására vonuló hadak. Gyula vára felé menekültek a falvak lakosai, ott a már menekülő gyulai lakosokhoz csatlakozva mentek a Gyulán túli falvakba. Ezek a falvak elnéptelenedtek, a menekülőket befogadó falvak népessége megnőtt. Közöttük Csorvás falué is.

Az egyház részvétele a keresztes hadjárat előkészítésében, a toborzásban és ennek eredménye megmutatta, hogy milyen erős volt az egyházi hierarchia egysége és fegyelme, ha híveinek tömeges mozgósításával erősíthette tekintélyét és súlyát a katolikus egyház európai szervezetében és az országon belül folyó hatalmi harcban. Azt is megmutatta, hogy milyen erős a lakosság közvetlen érintkezésében élő szervezeteinek, elsősorban a helyi plébániáknak és mellettük a szerzeteseknek befolyása a jobbagység körében.

A XVI. század első felében befejeződött az egyházi szervezet kialakulása. A plébániának, templomnak a falu földesura adott telket, jobbagyaival részt vett a parókia, a templom építésében. Hogy Csorváson mikor jött létre a plébánia és mikor épült a templom, csak valószínűsíteni tudjuk, Az Ábránffyok - Csorvás földesurai - egyháztámogató, tevékenységéről számos dokumentum tanúskodik. Már 1388-ban monostort tartottak fenn Gerlán, 1489-ben Ábránffy Bálint 300 forint alapítványt tett a váradi székesegyházban örökös szentmisére. Ábránffy Mátyás a lippai kolostor számára adakozik. 1531-ben kolostort építenek Gerlán, hét szerzetest fogadnak a kolostor falai közé. 1511-ben Ábránffy VII. János a papi pályát választva Krakkóba megy egyetemre, mint főesperes és az egyház jogtudora tér vissza négy év után. Valószínű, hogy az Ábránffy család fénykorában, a XV. század utolsó harmadában jött létre a plébánia és a századforduló éveiben épült a templom. /31/

Csorvás földesura Ábránffy János főesperes volt már 1511-ben, Gyula plébánosa volt nyolc évig, majd váradi kanonok öt évig. A csorvási plébánia meglehetősen javadalmazott volt. /32/ A trienti zsinatra utazó magyar küldöttség költségeihez való hozzájárulás összege, három forint. Önmagában ez nem ad különösebb információt, még akkor sem, ha tudjuk, hogy egy hízott ökör árának megfelelő összeg volt. Az adakozásra szólító püspökségi felhívásra a békési esperesség 40 plébánosa közül csak 12 tett eleget, a szeghalmi főesperesség 31 plébánosa közül 13. Az adakozás nyílt állásfoglalásnak számított a pápizmus és azt képviselő váradi püspökség mellett, a csorvási plébános ennek tett eleget. /35/

A falu közösségi életének szervezeti formája az egyház volt, vezetője a plébános, központja a templom és a plébánia. A faluban a plébános volt legközvetlenebb és legtartósabb kapcsolatban a lakossággal. A plébániai székhelyeken már a XV. században volt iskola. A plébániák működését általános érvényű egyházi szabályok irányították. Iskoláik is azonos feladatot láttak el, a tanított "tárgyak" azonosak voltak. Ebből következik, hogy a csorvási plébánia mellett is volt iskola, a tanítás rendje, módja, tárgya olyan volt, mint más falusi iskolákban. A vallás főbb tételeit a plébános tanította. A vallásos énekeket a pap vagy /és/ a kántor. A falusi templomokban ekkor még nem volt orgona, éneklő fiúk éneke kísérte a szertartást. A "világi tárgyakat", a betűk ismeretét, írását, olva-

sást, számolást alapfokon tanították, kisebb faluban a plébános, nagyobb falvakban iskolamester. A földesúr birtokán lévő kolostor szerzetesei kijártak a falvakba, a plébániai iskolába, részt vettek a tanításban. /36/

Az 1580 év "búcsúztatja" az Ábránffy családot Csorvás történetéből. Az egykor oly népes család eltűnt Békés megye életéből. Gyula 1566. évi ostroma előtt az utolsó Ábránffy is elhagyta a megyét. A várat védők között nem voltak ott Békés megye fiai, az Ábránffyak, a Nadányiak, a Harangiak, Székelyek, Veérek. /29/ Valamennyien a nagy rokonság tagjai. Ábránffy István az ostrom előtt elhagyta Gyulát, a többiek már előtte távoztak. Akiknek még volt Bihar megyében birtoka az ott telepedett le, akinek már nem volt, távoli rokonnál, barátnál talált menedéket Heves, Zemplén, Ung megyében. 1580 nyarán összejött a család három tagja Új Bécs Várad mellett Nagycsécsi Klára, Ábránffy István özvegyének a birtokán, hogy megosszák egymás között a Békés megyei birtokokat. A háziasszony mellett részt vett az osztásban Ábránffy Borbálának a leánya Vancsodi Nagy Erzsébet. Ők voltak az utolsó Ábránffyak, akik döntöttek arról, hogy kié legyen Csorvás.

A birtokmegosztás "de iure" volt, "de facto" nem is lehetett, már 28 év óta török megszállta területen volt. Ott is maradt még száz évig, közben az Ábránffy család kihalt.

A középkori Csorvás történetének utolsó, tragikusan végződő, időben rövid, következményében 260 évre kiható fejezete 1593-tól számítható. Ekkor kezdődött a "tizenöt éves háború", amelynek harmadik éve elérte Csorvást és a földdel tette egyenlővé. A háborút megelőző években a törökök több kísérletet tettek újabb területek meghódítására az ország délnyugati határán. Ezek során támadt helyi összecsapások nőttek háborúvá a török szultán hadüzenetével 1593 augusztusától kezdődően tizenöt évig tartott.

A háború 1595-ben mind közelebb ért Csorváshoz. A királyi hadak visszafoglalták Lippát, Szolnokot, a gyulai várat az fenyegette, hogy Lippa, Szolnok után visszafoglalják a király csapatai, ezzel elvész számukra a Tiszántúl. A gyulai szandzsák és a gyulai vár ura, hogy a várat megerősítse, bevitte Gyulára a Szarvason és Békésen lévő helyőrségét. Szarvast a Szolnokot elfoglaló Királyi csapat egy egysége 1595 októberében elfoglalta". /40/

1596 tavaszán a temesvári vilajet és vár ura, hogy visszafoglalja Lippát és megerősítse a gyulai vár helyzetét parancsot adott a tatár hadaknak, hogy segítségére jöjjenek. A tatár hadak már áprilisban Békés megye területére értek és Lippa felé haladva elpusztították az itteni lakosságot. /41/

75 település pusztult el, közöttük volt Csorvás. 260 évig pusztta lett. Csorvás, mint település középkori történelme ezzel véget ért.